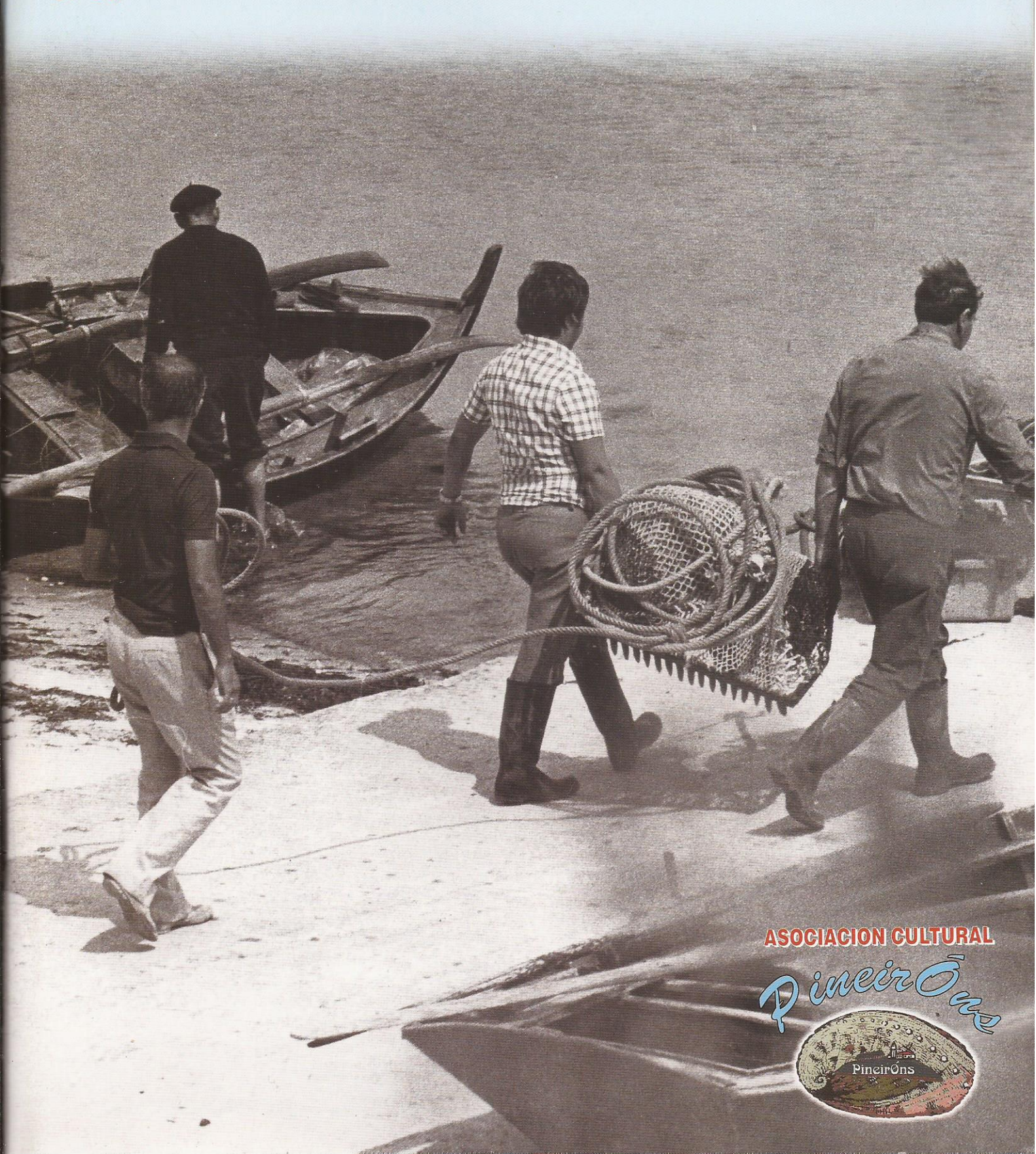

A UNIOS

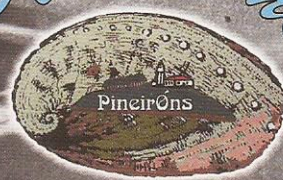
Nº 20

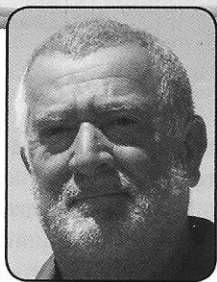
MAIO 2015

ASOCIACION CULTURAL

Pineiróns

A ILLA DE ONS NA PRENSA ESTATAL DO PASADO SEculo XX. (I) ANÉCDOTAS QUE SON PARTE DA HISTORIA DE ONS

Por: Celestino Pardellas de Blas

Cando a principios dos anos 90 do pasado século, a hoxe Presidenta da Asociación de Veciños "Illa de Ons" comezaba a dar os seus primeiros pasos nese cargo, comentoume unha anécdota curiosa. Por diferentes motivos referidos ao seu posto tivo que moverse por varios organismos da Xunta de Galicia. Cando chegou a un deles para solicitar documentación sobre a historia e situación xurídica de Ons e os seus veciños, foi recibida polo Director Xeral do organismo que, cando se presentou como a Presidenta da asociación veciñal dunha illa pontevedresa chamada Ons, este preguntoulle: Onde queda esa Illa? Sorprendente, non si?

Ons, historicamente, estivo tan illada e esquecida, sobre todo pola administración que, aínda hoxe, sendo a única Illa poboada do único Parque Nacional galego, hai innumerables persoas, e mesmo do litoral máis próximo, que aínda non a coñecen.

É por iso que, cando no Nadal do 2012 me atopaba con Fernando Trigo e me comentaba as numerosas citas que sobre a Illa de Ons atopara en periódicos de ámbito nacional entre os anos 1890 – 1975, chamoume moitísimo a atención, tendo en conta o pouco ou case nada que eu localizara na prensa galega ata 1980, agás algún artigo puntual e naufraxios relevantes.

Como eu xa tiña preparado o artigo para AUNIOS nº 18, decidimos que para próximos números, escribiríamos sobre esas anécdotas aparecidas en xornais estatais, dedicándome eu ás da Illa de Ons e Fernando aos sucedidos en Sálvora e na Ría de Arousa. Como non sabía daquela se verdadeiramente o íamos a levar a cabo, eu decidín sacar algunha delas na prensa¹ pois as consideraba interesantes co fin de conseguir motivar aos lectores e, sobre todo aos investigadores e a universidade, para que lle deran á Illa de Ons a importancia histórica e etnográfica que se merece.

Aquí deixo catro exemplos, dos moitos que podemos atopar en traballo de hemeroteca, aparecidos no xornal estatal ABC e que, dun xeito periodístico axuda a coñecer e entender mellor a esta Illa.

Ao través destes artigos ou pequenas notas, podemos coñecer un pouco máis á descoñecida Ons daqueles anos.

Comezaremos polo artigo escrito por Luís Moure Mariño, saído no periódico ABC, Sevilla, o 7 de xullo de 1958. Moure Mariño achegouse ata Ons nos primeiros días do mes de xullo de 1958 e, chamoulle tanto a atención que decidiu nada máis chegar, escribir sobre o acontecido e observado nunha soa xornada de estancia nesta Illa.

ABC. 7 de xullo de 1958

LA ISLA DE ONS. Luís Moure Mariño.

Comeza comentando que sempre que vía Ons dende terra co seu alongado lombo sobre o mar, sentía o desexo de visitala. A oportunidade chegou e, aínda que o día escollido non era o mellor para navegar polo estado do mar, arriscáronse a ir. Escribe: "... estaba la mar picada y bailamos lo nuestro... en Ons nos esperaba Arturo - tasquero y preboste de la isla-".

Nel dá unhas pinceladas ao status dos dous illáns máis influentes, segundo el, daquela: "... lo que pudiéramos llamar el mando -o más expresivamente el <mangoneo>- en la isla se reparte entre Arturo dueño de la única tienda - tasca y el torrero del Faro. Arturo representa el poder económico y el señor Castaño (torrero) el poder administrativo. Entrambos son los amos de Ons."

Loxicamente naqueles anos de penuria económica o posuír unha tenda-bar en Ons daba un certo poderío sobre os demais illáns que dependían del e das súas transaccións. Á vez, ao ser o único bar existente², aquelas persoas dun certo renome ou influencia que por esas datas posuían barcos cos que se achegar á Illa, tiñan ao Sr. Arturo como un amigo ou como seu home de confianza en Ons, o que provocou que posiblemente fora nomeado, como no seu día o fora Jesús Acuña, alcalde pedáneo de Ons (Preboste que di Moure).

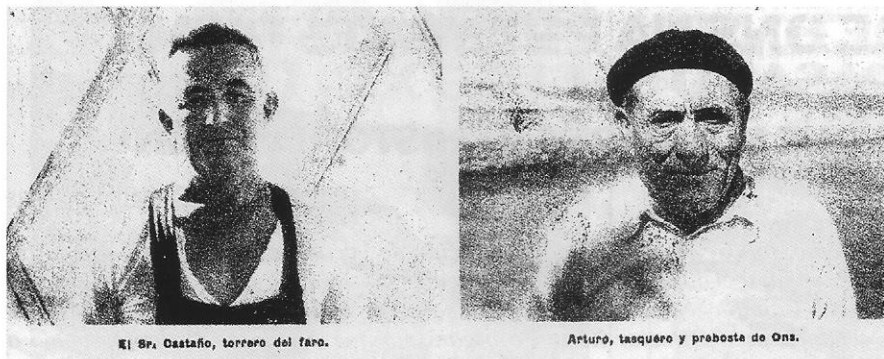
Interesante a descrición que fai do Sr. Arturo: "... Arturo encierra la estampa del lobo de mar jubilado, es fornido, casi cuadrado, socarrón y sentencioso, con unos ojos brillantes como los de un águila..."

Logo lle toca a vez ao torreiro, Sr. Castaño, a quen lle dedica bastante espazo do seu artigo: "... es el funcionario perfecto, encargado del faro, que tiene limpio como una patena..." Da charla que Luís Moure mantén con el, curioso este parágrafo: "... Llevo aquí más de 10 años y en todo ese tiempo solo fui a tierra cuatro veces. Uno se acostumbra a esta soledad que acompasa el viento..."

¹ Faro de Vigo. "A Illa de Ons. Hemeroteca I". Celestino Pardellas de Blas 10 de marzo de 2013.

Faro de Vigo. "A Illa de Ons. Hemeroteca II". Celestino Pardellas de Blas. 17 de marzo de 2013.

² Este é un dato un tanto estraño xa que existía, ao carón do de Arturo Goberna, outro pertencente ao Sr. Jesús Acuña, fillo de Serafín Acuña que anos atrás si rexentara, xunto con Arturo Goberna a única tenda - bar existente en Ons. No ano 1958 estaban separados e cada un xestionaba unha tenda - bar no lugar de Curro, ao remate da subida do peirao.

El Sr. Ostaño, torrero del faro.

Arturo, tasquero y preboste de Ons.

coas carencias que había en Ons naqueles tempos.

Sen embargo fala: "*da súa Soedade que acompasa o vento*". Coido, ao contrario de hoxe, que con máis de 400 veciños vivindo por aqueles anos na Illa, sería moi difícil atoparse só, tendo en conta a axuda que, como di, prestaba a esa comunidade tan necesitada

As funcións da súa muller estaban claras: "... mi mujer hace de practicante, pone inyecciones y, cuando se tertia, hace también de comadrona..."

A posición dentro do status illán do fareiro era completamente distinta. Como técnicos expertos en electrónica que eran, non só se encargaban do mantemento da maquinaria do Faro, senón que tamén atendían a calquera problema técnico que puidera xurdir na Illa (aínda que poucos podería haber daquela nas casas veciñais); á vez, tamén do aspecto educativo, senón estaba na Illa o mestre ou mestra, e do sanitario, ao ser as únicas persoas con estudos e que polo xeral, pola súa formación profesional, fixeran cursos de primeiros auxilios.

O faro xogaba unha baza importantísima á hora de pedir axuda: "... el faro tiene emisora que presta muchos socorros, incluso pidiendo médicos en caso de urgencia..."

Os veciños tamén teñen o seu apartado no artigo e nel falan da problemática da luz do que comentan: "... dicen que la Diputación de Pontevedra va a instalar un grupo electrógeno y que pronto tendremos luz eléctrica y una molinera..."

Interesante e chocante o comentario sobre a súa felicidade, da que eles mesmos din: "... sin electricidad, sin cura, sin médico, sin juez..., la verdad es que nos sentimos felices en este pedazo de tierra". "... hace algún tiempo llevaban a enterrar los muertos a Bueu, ahora se les da tierra en la isla y se celebra el funeral en Beluso..." "... vivimos aquí unos setenta y cinco vecinos (*Referirse a familias*): cuatrocientos habitantes más o menos..."

Quizais fora o sentir puntual provocado polos efluvios duns viños invitados por Luís Moure, porque a realidade que contan sobre aqueles anos era ben distinta, non pasaban fame, pero carecían dos servizos máis elementais (auga, luz e médico) para levar unha vida digna.

ABC. 8 de setembro de 1929

LOS VUELOS DE LAS AVES ANILLADAS. Vigo.

"Francisca Patiño Pérez de sesenta anos de idade, recogi  en la Isla de Ons una paloma mensajera, la cual, en sus anillos, ostentaba la siguiente inscripción: "Whater. N. / N. 4. 3. 872. U.S.A.".

Alguien le hizo creer que el hallazgo valdr a mucho dinero, y la buena mujer se presentó en el pueblo de Bueu, pidiendo una crecida cantidad por la paloma y negándose a entregarla a las autoridades.

Se da el caso curioso de que Francisca, que no había salido de la isla en veinticinco años, realizó ahora el viaje convencida de que pose a un tesoro".

Primeiro Faro da Illa de Ons.

Noticia curiosa da que sacamos o illamento que sufrían os veciños de Ons. Francisca non saíra da Illa en 25 anos. Ante isto, nos preguntamos: dende os 35 anos non tivo ningunha enfermidade que a obrigara a desprazarse ao continente? Hai que ter en conta que dende 1919 a Illa *pertencía* a Manuel Riobó e este montara en Ons unha Sociedade dedicada ao secado e comercialización de polbo e congro. Isto quería dicir que, xa fora el ou a persoa a quen subministraba, terían algún tipo de embarcación que, á vez, facilitaría aos veciños o seu desprazamento a terra en caso de necesidade. Cal sería entón o motivo de que Francisca, ao igual que moitos outros veciños, non se desprazara a terra en tanto tempo?

Con respecto á temática da noticia, temos que pensar que foi unha broma que lle gastaron á pobre Francisca ou que verdadeiramente crera que era algo valioso; por desgraza as mulleres dende moi temprana idade tiñan que axudar aos seus pais nos labores da casa, coidando do gando o espantando as grallas que invadían as sementeiras de millo; e os rapaces dende os 10 – 11 anos xa tiñan que acompañar ao pai na dorna, polo que, as súas posibilidades de educación eran escasas ou nulas.

ABC. 26 de Outubro de 1935

NUEVA COLONIA AGRÍCOLA PARA VAGOS Y MALEANTES.

"La Gaceta publica un decreto del ministerio de Trabajo autorizando al ministro del Ramo para que adquiera por gestión directa la Isla de Ons (Pontevedra) para instalar en ella la colonia agrícola para vagos y maleantes".

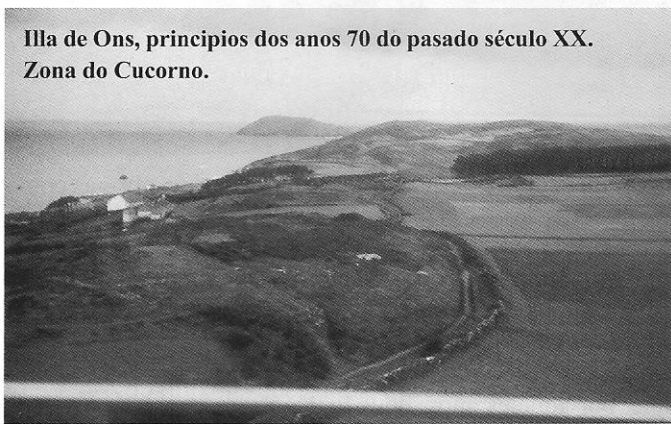
LA VANGUARDIA 8 de febreiro de 1936

DECRETOS SANCIONADOS POR EL JEFE DEL ESTADO.

Madrid. Firma de S.E.

"En el Ministerio de la Gobernación facilitaron esta madrugada el siguiente índice de las disposiciones sancionadas por el Jefe del Estado. Declarando nulo y sin ningún valor el Decreto de 23 de octubre de 1935 relativo a la adquisición directa de la isla de Ons (Pontevedra) para la instalación en ella de una colonia agrícola de vagos y maleantes".

Illa de Ons, principios dos anos 70 do pasado século XX.
Zona do Cucorno.

Estas dúas noticias separadas no tempo menos de catro meses poden ter a súa orixe en 1932 cando se fixo cargo Didio Riobó da Illa de Ons.

Por aquelas datas saía publicado no Pueblo Gallego estas palabras do Sr. Riobó: < Aos veciños de Ons asísteos o dereito da propiedade das terras, pero a min, tal como está estruturada socialmente a República. Tamén me asiste o dereito de non perder o capital alí empregado>³.

Os propios veciños diríxense ao goberno da República para que lles parcelen as terras e que lle paguen ao Sr. Riobó a parte que lle corresponda. Contestoulles Largo Caballero poñendo grande interese no solicitado e prometendo que mandaría alí unha Comisión para comprobar se a Illa se adaptaba á Lei Agraria.

Todo parecía ir ben, pero o tempo pasaba e nada cambiaba en Ons. Mentres, os veciños cada vez estaban máis agresivos nas súas reivindicacións o que fixo que a situación se volviera insostible.

Estas reaccións veciñais provocaron en Didio Riobó a necesidade de arranxar o problema co goberno republicano. A idea era que o Goberno mercara a Illa ao seu dono e logo, pola Lei Agraria do momento, a pasara en parcelas aos veciños.

De aí que a posible solución que buscara o Goberno Republicano para a súa compra fora a de crear nela unha -colonia para vagos y maleantes- para o cal se publicou o decreto do Ministerio de Traballo autorizando ao ministro a adquisición por xestión directa de Ons.

Pero todo quedou nun amago de boas intencións xa que tres meses despois o Ministerio de Gobernación declara nula a adquisicións da Illa de Ons.

Temos que pensar que a decisión inicial do Ministerio de Traballo era resolver o conflito de Ons entre Riobó e veciños, pero algo debeu suceder que botou abaixo o Decreto de compra. Dende logo non o podemos imaxinar doutro xeito. Non creo que

³ Joan Carballeira. "Reportaje de actualidad: El problema social de la isla de Ons". El Pueblo Gallego. 1932

ao Ministerio se lle ocorrera verdadeiramente mercar Ons e instalar nela una colonia de *vagos e maleantes* estando a Illa habitada por mais de duascenas almas coas súas casas e terreos traballados; o conflito que ía a xurdir podería coller tinxes tráxicos.

ABC. Madrid 19 de agosto de 1954

ABC EN PONTEVEDRA: LA ISLA DE ONS EXISTE. Rafael Landín Carrasco.

La Isla de Ons -terca avanzadilla atlántica de la ría de Pontevedra- acaba de cobrar actualidad al recibir la visita del Ministro de Marina, almirante Moreno.

Los habitantes, en número aproximado a los cuatrocientos, llevan una vida dura, sencilla, aislada -en el más puro sentido de la palabra-, al margen de los más elementales servicios de nuestro tiempo, dedicados a la pesca del pulpo y a una rudimentaria agricultura.

A trasmano de la asistencia espiritual y sanitaria (un entusiasta médico madrileño pasa el verano entre los isleños y los deja curados para todo el año), es un hecho insólito en Ons la llegada de un personaje, máxime si llega por la vía utilizada por el Ministerio de Marina. En dos helicópteros de la Escuela Militar de Marín, se trasladó el almirante Moreno acompañado del comandante director de dicho Centro, capitán de navío Sr. Galán.

La inesperada arribada de los extraños aparatos a la isla fue motivo de tanta satisfacción como conocer su finalidad, que no era otra que el deseo del ministro de saludar a un viejo compañero de largos periplos que, cuando era el joven marinero Guberna, sirvió al entonces oficial Moreno en un barco como repostero. (Según el autorizado nomenclátor de Guillén, los ordenanzas a bordo se llaman criados si son del comandante, reposteros los de jefes y oficiales y "camaretas" los de guardiamarinas).

Después de una larga y afable entrevista, en la que el antiguo mareante presentó a su jefe, uno por uno, a todos sus vecinos insulares, los helicópteros "levaron aspas" con rumbo a Marín, en una de cuyas playas el almirante Moreno pasa todos los años sus vacaciones estivales.

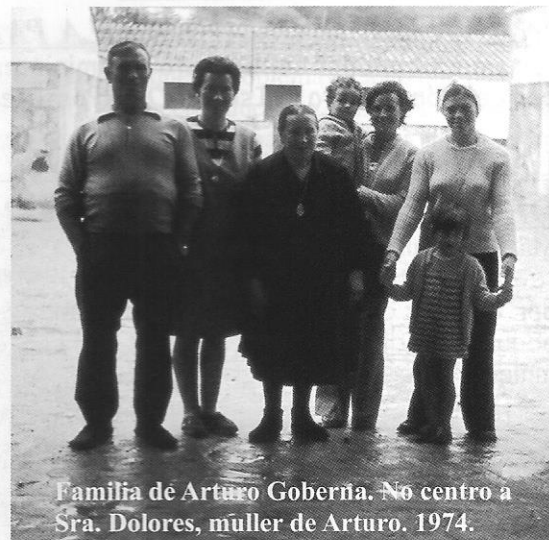
Esta noticia, aínda que separadas no tempo 4 anos, poderíamos relacionala co artigo de Moure Mariño pois as dúas teñen como protagonista ao Sr. Arturo Goberna.

Nas miñas múltiples entrevistas cos veciños de Ons dunha certa idade, chamoume a atención que sempre que a conversa derivaba cara á súa estadía na Mariña, todos serviran a oficiais ou gardamariñas que posteriormente se converteran en mandos. Dáse o caso do veciño, xa falecido, Manuel Reiriz que serviu na Escola Naval de Marín ao mismísimo Rei D. Juan Carlos cando cumpría neste centro castrense as súa obrigas como gardamariña.

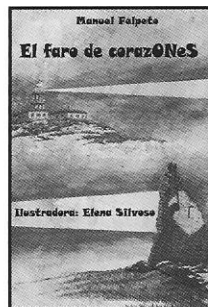
Nesas mesmas conversas poñían como motivo da súa elección o ser da Illa de Ons, pois tiñan fama de ser bos mariñeiros, moi servizais e que despois dos permisos, nunca faltaban para os seus xefes uns percebiños, centoliñas e algunha nécora.

Así debeu pasar co Sr. Arturo cando tivo que cumprir coa Mariña. Quen lle ía daquela a dicir a el que aquel oficial ao que, seguro, tan ben serviu como resposteiro, anos despois íase a converter en Ministro de Mariña e que ía a achegarse a Ons, nada máis e nada menos, que para visitalo.

Dende logo tivo que ser todo un enorme acontecemento en que, por aqueles anos, dous helicópteros pousaran na Illa e que deles baixaran un Ministro e o Director da Escola Naval pola que tantos veciños pasaron. Non me imaxino a algarabía que debeu haber e, a carón da boísima mariscada que lles debeu ofrecer o Sr. Arturo, a súa popularidade debeu sufrir tal crecemento que non me estraña que Moure Mariño, anos despois, escribira que Arturo representaba en Ons o poder case que absoluto.

Familia de Arturo Goberna. No centro a Sra. Dolores, muller de Arturo. 1974.

Sinopsis: A finales de los años 70 la isla de Ons sufre una despoblación masiva que provoca el cierre de la escuela y afecta sobre todo a los que no pueden abandonar la isla: al farero y su familia. Paralelamente, el barrio marinerio de San Tomé (Cambados) ve como se inaugura su colegio con el que establecerá fuertes vínculos. Martiño y Lía son testigos de estos sucesos y sus vidas, tan diferentes, se cruzan gracias a una pasión que tienen en común: el faro de Ons.